

ZAHIRIDDIN MUHAMMAD BOBUR LIRIKASIDA MILLIY RUH TUSHUNCHASI

Turg'unboyeva Dilrabo

Farg'ona davlat universiteti

filologiya fakulteti, o'zbek tili
yo'nalishi, 3-bosqich talabasi

Annotatsiya. Bobur lirikasida milliy ruh mavzusi alohida o'rin tutadi. Shoir o'z asarlarida Vatan, millat, ona tiliga bo'lgan mehrni, tarixiy qadriyatlarni va xalqining ma'naviy merosini yuksak badiiy did bilan ifodalaydi. Uning she'rlari o'z zamonasining siyosiy va ijtimoiy hodisalarini yoritish bilan birga, milliy o'zlikni anglash va mustahkamlashga xizmat qiladi. Bobur lirikasida milliy ruh insonning shaxsiy kechinmalari va tarixiy voqealar bilan uyg'unlashib, o'ziga xos estetik shakl kasb etadi.

Kalit so'zlar: Bobur, lirika, milliy ruh, Vatan, ona til, tarixiy qadriyat, xalq merosi, badiiy ifoda.

Abstract. Babur, lyrics, national spirit, homeland, native language, historical value, folk heritage, artistic expression. The theme of the national spirit occupies a special place in Babur's lyrics. In his works, the poet expresses love for the Motherland, nation, native language, historical values, and the spiritual heritage of his people with high artistic taste. His poems, while illuminating the political and social phenomena of his time, serve to understand and strengthen national identity. In Babur's lyrics, the national spirit is combined with a person's personal experiences and historical events, acquiring a unique aesthetic form.

Keywords: Babur, lyrics, national spirit, homeland, native language, historical value, folk heritage, artistic expression.

Kirish

Badiiy adabiyotning asosini quyidagi poetik unsurlar tashkil etadi: maʼno, shakl, ruh va obraz. Buyuk isteʼdod egalarining asarlarida, odatda, maʼno umumbashariy gʻoyalarni ifoda etsa, shakl va ruh millatning tabiatini aks ettiradi.

Obraz individual poetik tafakkur mahsuli sifatida yuzaga kelsa-da, oʻzida millatning ruhini ifodalaydi. Milliylikdan xoli tuygʻuning taʼsir kuchi boʻlmaganidek, milliy ruhdan mosivo tafakkur ham qanotsiz qushga mengzaydi.

Mumtoz sheʼriyatning gʻazal, masnaviy, ruboiy, tuyuq va fard singari janrlarida yuksak badiiy qimmatga ega asarlar yozgan Zahiriddin Bobur lirikasi milliy ruh betakror poetik ifoda etilgani jihatidan ham ahamiyatlidir. Ulugʻ shoirning — «Yaxshiligʻ» radifli gʻazalida bu xususiyat, ayniqsa, yaqqolroq namoyon boʻlgani kuzatiladi:

Kim koʻrubdur, ey koʻngul, ahli jahondin yaxshiligʻ,

Kimki, ondin yaxshi yoʻq, koʻz tutma ondin yaxshiligʻ.

Buyuk tafakkur egalarining dunyoga qarashi boshqa toifa kishilar nuqtai nazaridan tubdan farq qiladi. Negaki, ular kamolotning oʻzlari erishmoqqa muyassar boʻlgan yuksakligi darajasidan fikr yuritadi. Boburning ahli jahondan kim ham yaxshilik koʻribdi, modomiki shunday ekan, undan yaxshilik yetmogʻiga koʻz tutma, deyishi sababini shuning bilan izohlash mumkin. «Koʻz tutma» chinakam turkiy ibora. Baytdagi mazmun yoʻnalishini teran falsafiy mushohada sari burgan ushbu ibora ulugʻ shoir tafakkurining milliy zaminga qurilgani isbotidir. Keyingi baytda *yaxshi-yamon, yamonliq-yaxshiligʻ* tushunchalari hosil qilgan tazod vositasida fikr yanada taʼsirchan va sanʼatkorona ifodalangan:

*Ey, ko'ngul, chun yaxshidin ko'rdung yamonliq asru ko'p,
Emdi ko'z tutmoq ne ma'ni har yamondin yaxshilig'.*

Mutafakkir kelgan xulosaga ko'ra, dunyo shunday qurilgan:
yaxshilardanki

yomonlik ko'rganingdan keyin yomonlardan yaxshilik kutish foydasizdir.
G'azalning shohbaytida ifodalangan mazmun millatning asl tabiatini ifoda
etgani bilan alohida ahamiyatga ega.

*Bori elga yaxshilig' qilg'ilki, mundin yaxshi yo'q –
Kim, degaylar dahr aro qoldi falondin yaxshilig'.*

Ulug' shoirning bunday falsafiy to'xtamga kelishi sababi teran asosga ega.
Negaki, o'zbek xalqi barchaga, hatto g'animiga ham yaxshilik qila olishini
ko'p asrlik tarixi davomida qayta-qayta isbot etgani ma'lum.

Shoirning boshqa bir g'azalidan olingan quyidagi bayt mazmuni ham buni
tasdiqlaydi:

*Bobur, ul umr seni so'kkan uchun
Umr borincha duo qilg'aysen.*

Hatto so'kkan odamning haqiga ham duo qilish, tabiiyki, hammaning ham
qo'lidan kelavermaydi. Olijanoblikning, insoniy kamolotning cho'qqisi
bo'lgan

bunday xulosaga kelish osonmi? Ham oson, ham qiyin. Osonligi
shundaki, bu nainki shoh va shoir Boburning, balki mansub bo'lganimiz
millatning asl tabiatiga xos yuksak fazilat. Qiyinligi shundaki, yomonlikka
nafrat – inson fitratiga xos tuyg'u. Ushbu nafrat yomonlikka yomonlik bilan
javob qaytarishni taqozo etadi. Nafratni yengish, yomonlikka yaxshilik bilan

javob berish shu jihatdan ham oson emas. Buning uchun ushbu fazilat insonning fitratida bo'lishi kerak.

Shoir she'rlarida millatning mentaliteti bilan bog'liq quyma fikrlar ohorli ifoda

etiladi. Hayot sinovlaridan o'tgan —Nimani eksang, shuni o'rasan, degan xalq maqoli Boburning mana bu ruboiysida betakror badiiy talqin topgani buning isbotidir:

Har kimki vafo qilsa, vafo topqusidur!

Har kimki jafo qilsa, jafo topqusidur!

Yaxshi kishi ko'rmagay yomonliq hargiz,

Har kimki yomon bo'lsa, jazo topqusidur!

Zahiriddin Muhammad Bobur bu jihatdan ham yuksak badiiy natijalarga erishgan. Quyidagi baytda —it obrazi, birinchidan mukammal poetik obraz darajasiga ko'tarilgan bo'lsa, ikkinchidan, muallif konsepsiyasini ifodalagan chinakam o'zbekcha —yitgaymen so'zi orqali mazmunning ta'sir kuchi bir necha baravar oshuviga erishilgan:

Itindurmen, soching zanjirini bo'ynung'a mahkam qil –

Ki, vodiysi firoqing ichra, qo'rqarmenki, yitgaymen.

—Soching zanjiri —vodiysi firoq birikmalari ifoda etgan istiora, —itingdurmen

va —yitgaymen so'zlari asosidagi tajnis oshiq ruhiyatining foje tasviri orqali

o'quvchi ko'z o'ngida poetik obrazni yaqqol namoyon eta olgani shoirning tengsiz

mahoratiga dalil bo‘la oladi. G‘azalning maqta‘ baytida ushbu ta‘sirchan badiiy obraz ohorli va teran poetik umumlashma orqali xulosalangan:

*Muyassar bo‘lmasa boshimni qo‘ymog‘lig‘ ayog‘ig‘a,
Boshimni olib, ey Bobur, ayoq yetgancha ketgaymen!*

Yor oyog‘iga bosh qo‘ymoq umidi – oshiqning ishq tavrida nechog‘liq sodiq

ekani isboti ekanidan tashqari, tuyg‘u izhorining sof o‘zbekcha ekani jihatidan ham

qimmatlidir. Agar ana shu orzusi muyassar bo‘lmasa, oshiqning boshini olib oyoq

yetgancha ketmog‘i – fikrni milliy ruh uyg‘unligida bu darajada mukammal ifodalash uchun faqat Bobur bo‘lish kerak!

Bobur – buyuk qalb va ulkan ijodiy salohiyat egasi edi. Ahillik va ittifoq g‘oyasi betakror badiiy talqin etilgan mana bu baytlari millat farzandlarini ulug‘

maqsad yo‘lida birlashtirishga qaratilgan da‘vat o‘laroq barcha zamonlar uchun ham ibratlidir:

*Ahbob, yig‘lamoqni farog‘at tutingiz,
Jam‘iyatingiz borini davlat tutingiz.
Chun gardishi charx budurur, Tengri uchun,
Bir-birni necha kuni g‘animat tutingiz.*

Xulosa qilib aytganda, Zahiriddin Muhammad Bobur lirik she‘rlarida, ular qaysi janrda yozilgan bo‘lmasin, milliy ruh ifodasi yetakchi o‘rin tutadi. Ulug‘ mutafakkir she‘riyatida millatning asl tabiati, siyrati mukammal darajada aks ettirilgan. Poetik mazmun milliy tafakkur vositasida o‘ziga xos va ohorli

talqin qilingan. Badiiy adabiyotning asosi bo'lgan poetik obrazlar milliy ifoda orqali mukammal suvratlantirilgan. Bobur lirikasini milliy ruh ifodasi nuqtai nazaridan yanada chuqur va ko'lamli o'rganish adabiyotshunoslikning istiqboldagi dolzarb vazifalaridandir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Zahiriddin Muhammad Bobur. Boburnoma. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi adabiyot va san'at nashriyoti, turli yillar.
2. Zahiriddin Muhammad Bobur. Devon. – Toshkent: Fan nashriyoti, 1989.
3. Zahiriddin Muhammad Bobur. G'azallar, ruboiylar, tuyuqlar. – Toshkent: Mumtoz so'z, 2012.
4. Bobur asarlari. To'liq yig'ma kitob. – Toshkent: Ma'naviyat, 2005.
5. Sirojiddinov Sh. Bobur she'riyati poetikasi. – Toshkent: Fan, 2002.
6. Qayumov A. Bobur poetik merosi. – Toshkent: Fan, 1996.
7. Karimov N. Bobur – shoir va davlat arbobi. – Samarqand: SamDU nashriyoti, 2010.
8. Mallayev N. O'zbek adabiyoti tarixi (Boburga bag'ishlangan bo'limlar). – Toshkent: Universitet, 1993.
9. Sattorov A. Mumtoz lirikaning badiiy xususiyatlari. – Toshkent, 2001.
10. Fitrat A. Adabiyot qoidalari (Bobur she'riyati tahlili bilan). – Istanbul, 1926; Toshkent nashrlari.

